

AZƏRBAYCAN BƏSTƏKARLARININ YARADICILIĞINDA NİZAMİ MÖVZULARI

Cəmilə HƏSƏNOVA

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm cənab İlham Əliyevin 2021-ci ili dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin 880 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq, "Nizami ili" elan etməsi Azərbaycan bəstəkar və musiqişünaslarını çox sevindirmişdir, onlar bu əlamətdar yubileyə öz töhfələrini vermək üçün yeni əsərlər üzərində çalışırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, Nizami mövzuları bəstəkar yaradıcılığına hələ 1940-cı illərdən daxil olmuşdur. Keçmiş sovet məkanında Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyinin keçirilməsi ilə bağlı, demək olar ki, o dövrün bütün bəstəkarları Nizami irsinə müraciət etmiş və müxtəlif janrlarda, rəngarəng mövzulu əsərlər yaratmışlar. 1941-9145-ci illərdə Böyük Vətən müharibəsi bu yubileyi bir qədər təxirə salsada, lakin 1947-ci ildə keçirilmiş yubiley tədbirləri musiqi həyatımızda böyük əks-səda doğurdu. Məhz bu dövrdə Azərbaycan bəstəkarlarının musiqi mədəniyyətimizdə yeni səhifə açan və dünya musiqi irsini zənginləşdirən bir sıra əsərləri yaranmışdır ki, bu gün onlar bizim musiqi klassikəmizə çevrilmişdir. Nizami mövzuları bundan sonra Azərbaycan musiqisinə əbədi daxil olaraq, nəsil-nəsil bütün bəstəkarların yaradıcılığına ilham vermişdir və bu mövzuda əsərlərin yaranması bu gün də davam edir.

Dahi bəstəkarımız Üzeyir Hacıbəylinin Nizaminin qəzəlləri əsasında yazdığı "Sənsiz" və "Sevgili canan" romansları vokal musiqidə yeni bir janrın - romans-qəzəl janrının əsasını qoyaraq, Azərbaycan bəstəkarlarının bu sahədə böyük miqdarda vokal əsərlərinin yaranmasına təkan verdi. Nizaminin qəzəllərinə Fikrət Əmirovun, Tofiq Quliyevin, Cahangir Cahangirovun, Ədilə Hüseynzadənin, Ağabacı Rzayevanın, Hacı Xanməmmədovun, Şəfiqə Axundovanın və bir çox bəstəkarların yazdıqları vokal əsərlər müğənnilərin repertuarına daxil olmuşdur. Son illərdə gənc

bəstəkarlar da bu janra maraq göstərərək, bir sıra vokal əsərlər yaratmışlar.

Nizami mövzularına həmçinin musiqili-səhnə və simfonik əsərlərdə də müraciət olunmuşdur. Hətta bir neçə bəstəkarın yaradıcılığında Nizami mövzularının dəfələrlə müxtəlif əsərlərdə əks olunduğunu qeyd edə bilərik.

Zəmanəmizin görkəmli bəstəkarı Qara Qarayev Nizami mövzularına davamlı olaraq müraciət etmiş, Nizaminin sözlərinə səs və orkestr üçün üç təsnif ("Leyli", "Şirin", "Sərənc"), a kapella xoru üçün "Payız" əsərini, "Leyli və Məcnun" simfonik poemasını, "Yeddi gözəl" baletini və onun musiqisi əsasında iki simfonik süitasını yaratmışdır. Bu əsərlərin hər birinin öz səhnə həyatı olmuş, dünyanın bir sıra dirijorları tərəfindən ifa olunaraq, konsert repertuarlarını bəzəmişdir. Xüsusilə "Yeddi gözəl" baleti dünyanın bir çox ölkələrində səhnəyə qoyulmuş, Nizaminin humanist ideyalarını musiqi və xoreoqrafiyanın vəhdətində tamaşaçılara çatdırmışdır. Balet bu günə kimi Azərbaycan Opera və Balet Teatrının daimi repertuarında özünəməxsus layiqli yer tutur. Eyni zamanda, bəstəkarın "Leyli və Məcnun" simfonik poemasının musiqisi əsasında eyniadlı bir pərdəli balet tamaşası da səhnəyə qoyulmuşdur.

Görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirov da Nizami irsinə müraciət edərək, "Nizami" baletini, "Nizami" simfoniyasını, "Nizaminin xatirəsinə" simfonik poemasını bəstələmişdir ki, bu əsərlər dahi şairin dövrünün, yaradıcılığının, obrazlarının füsunkar musiqi dili ilə təcəssümünü yaratmışdır.

Nizaminin mövzuları əsasında yaranmış balet əsərlərinin sırasında Tofiq Bakıxanovun "Xeyir və Şər", Aqşin Əlizadənin "Nizaminin xatirəsinə", Qalib Məmmədovun "Sirlər xəzinəsi" baletlərini də qeyd edə bilərik ki, bunlar 1980-1990-cı illərdə meydana gəlmişdir.

Nizami mövzuları öz əksini opera əsərlərində də tapmışdır. Niyazinin "Xosrov və Şirin", Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Nizami", Ramiz Mustafayevin "Şirin" operalarını, Softan Hacıbəyovun "İsgəndər və çoban" uşaq operasını qeyd etmək olar. Bu əsərlərdən bəzisi 1940-50-ci illərdə Azərbaycan Opera və Balet teatrında tamaşaya qoyulsa da, onların səhnə həyatı uzun olmamışdır. Bəzisi hələ də səhnələşdirilməmişdir. 1990-2000-ci illərdə də bir sıra opera əsərləri yaransa da onlar da tamaşaya qoyulmamışdır. Oqtay Rəcəbovun "Xeyir və Şər" operası, Rəşid Şəfqin "Bayquşların söhbəti" nağıl-operası, "İsgəndərin sirri" uşaq radio-operası, Eldar Mansurovun "Yeddi gözəl" rok-operası Nizami mövzularının müxtəlif təfsirlərini yaradan əsərlər kimi musiqimizə daxil olmuşdur və səhnə təcəssümünü gözləyir. Yəqin ki, bu yubiley ilində Opera və Balet teatrında bütün bu əsərlərə yenidən nəzər salınaraq, müasir səhnə quruluşu ilə tamaşaçılara təqdim ediləcək.

Simfonik musiqinin müxtəlif janrlarında bəstəkarlar Nizami mövzularının təcəssümünü vermişlər. Qara Qarayev və Fikrət Əmirovdan sonra bir çox bəstəkarlar - Məmməd Quliyev, Midhət Əhmədov, Nəriman Məmmədov, Tofiq Bakıxanov, Məmmədəğa Umudov və başqaları simfoniya, simfonik poemalar, simfonik süitalar, xoreoqrafik şəkillər, balet süitaları yaratmışlar. Bu sahədə yaradıcılıq işi bu gün də davam edir və "Nizami ili"ndə bəstəkarlarımız öz yeni simfonik əsərləri ilə konsert səhnələrinə çıxacaqlar.

Görkəmli bəstəkar Firəngiz Əlizadənin yaradıcılığında Nizami irsinə həsr olunmuş əsəri qeyd etmək istərdik: "Gottes ist der Orient" Oratoriyası alman şairi V.Hötenin "Şərq-Qərb" divanına əsaslanaraq, Nizaminin poeziyası ilə əlaqələri əks etdirir (Azərbaycan və alman dillərində). Əsər ilk dəfə 2000-ci ildə Almanyanın Köln şəhərində "Triennale" Festivalında, daha sonra Amerikada və İsveçdə ifa olunmuşdur və istərdik ki, bu əsər Azərbaycanda da öz təfsirini tapsın.

Nizaminin qəzəlləri əsasında yazılmış xor əsərlərindən Cahangir Cahangirovun "Qəzəl", Cövdət Hacıyevin "Ey gül", Məmməd Quliyevin "İki dastan" və s. ilə yanaşı, son illərə aid Məmməd Cəfərovun "Dahi Nizami", Mehriban Əhmədovanın "Ey səbə" xor əsərlərini də qeyd etmək olar.

Instrumental musiqi sahəsində bir sıra bəstəkarlar Nizaminin obrazlarına müraciət etmişlər, bunlardan Qalib Məmmədovun simli kvartet, solo fleyta və

fortepiano üçün "Nizaminin xatirəsinə" elegiyası, Sərdar Fərəcovun orqan üçün "Qəsidə" sonatası və s. diqqətəlayiq əsərlərdir.

Nizami yaradıcılığı musiqişünasların da tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Musiqişünas-alimlər Səadət Abdullayevanın "Nizamidə musiqi, musiqidə Nizami", Sevda Qurbanəliyevanın "Nizami Gəncəvinin yaradıcılıq irsi və Azərbaycan bəstəkarlarının vokal əsərləri", "Nizami Gəncəvi və Fikrət Əmirovun musiqi dünyası" və s. kitabları, musiqişünaslar tərəfindən yazılmış onlarla məqalələr şairin yaradıcılığının musiqi ilə əlaqələrinin tədqiqi məsələlərinə həsr olunmuş və Nizamişünaslığa öz töhfəsini vermişdir.

Bununla yanaşı, Nizaminin sözlərinə yazılmış əsərlər əsasında çox saylı müxtəlif alətlər və ansamblar üçün işləmələr meydana gəlmiş və not məcmuələri çap olunmuşdur. Bütün bunlar musiqi ifaçıların konsert və tədris proqramlarında Nizami irsinin mühüm yer tutduğunu və hər yeni gələn musiqiçilər nəsillərinin bu zəngin irsdən bəhrələndiyini sübut edir.

Göründüyü kimi, Nizami mövzuları Azərbaycan bəstəkarlarının və musiqişünaslarının yaradıcılığında mühüm yer tutur. Əlbəttə ki, bir məqalə daxilində bütün bəstəkarların yazdıqları əsərlərin adını çəkmək də, qeyd etdiyimiz əsərlər Nizami yaradıcılığının bəstəkar əsərlərində geniş və çoxcəhətli təfsirini əks etdirir.

"Nizami ili" bəstəkar və musiqişünaslarımız qarşısında yeni yaradıcılıq məqsədləri qoyur. Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqında bununla bağlı tədbirlər planlaşdırılır. Bəstəkarların yeni əsərlərinin dinləyişinə, musiqişünasların yeni kitablarının nəşrinə hazırlıq gedir.

Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqı tərəfindən Nizaminin sözlərinə qəzəl-romans müsabiqəsinin keçirilməsi önəmlidir. Müsabiqədə bəstəkarların səs və instrumental ansamblın müşayiətilə qəzəl-romanslarının təqdim edilməsi nəzərdə tutulur. Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə keçirilən bu müsabiqədə müxtəlif nəsillərdən olan bəstəkarların iştirak etməsi onların yaradıcılıq diapazonunun rəngarəngliyini nümayiş etdirir.

Əminik ki, "Nizami ili"ndə bəstəkar və musiqişünaslarımız öz uğurlu əsərləri ilə musiqi mədəniyyətimizi zənginləşdirəcək, dahi Azərbaycan şairi Nizaminin obrazını, qəhrəmanlarının dili ilə söylədiyi bəşəri ideyaları musiqimizdə əbədiləşdirəcəklər.